

Silvija Babić

Hrvatski državni arhiv
Zagreb, Hrvatska
sbabic@arhiv.hr

AKVIZICIJSKA POLITIKA – POSTOJI LI U HRVATSKOJ ARHIVSKOJ SLUŽBI?

UDK 930.25:005.921(497.5)

Pregledni rad

Rad daje pregled akvizicijske prakse i politike u Hrvatskoj, uočava diskrepanciju između javno deklariranih i teoretskih stavova s pojedinačnim postupanjima u praksi, te naznačuje istu problematiku u drugim zemljama i arhivskim praksama. Pitanje akvizicije, tj. preuzimanja gradiva u javne arhive odnosi se minimalno na dva polja: pitanje politike preuzimanja u vezi s gradivom pojedinih stvaratelja (pojednostavljeno rečeno: preuzimanje arhivskih fondova), ali i na pitanje vrednovanja gradiva, tj. preuzimanja pojedinih vrsta zapisa nekog stvaratelja. Članak općenito problematizira pitanje postojanja sustavne i dugoročne akvizicijske politike, ali i – čini se – prilično utemeljenu upitnost i relativnost tog pitanja i stava, na što ukazuje i praksa drugih zemalja i tradicija, kao i teoretska razmatranja inozemnih arhivista. Sve navedeno upućuje na zaključak da je dugoročni, potpuno zaokruženi koncept politike preuzimanja gradiva, imajući u vidu brzinu mijena društvenih interesa, vrijednosnih sustava, ali i informacijsko-komunikacijskih koncepata globalnog društva, možda dosta suvišan, iako arhivska zajednica već dugo vremena iskazuje stav o potrebi i nužnosti kreiranja i uspostave dosljedne akvizicijske politike.

Ključne riječi: akvizicijska politika arhiva; praksa preuzimanja gradiva u Hrvatskoj; vrednovanje fondova; vrednovanje gradiva; dugoročna politika preuzimanja

1. Uvod¹

O pitanjima sustavnog preuzimanja gradiva u arhive, jednako u odnosu prema osmišljenim popisima imatelja gradiva čije će se gradivo prioritetno preuzimati, utvrđivanju vrsta gradiva za preuzimanje, kao i utvrđivanja rokova preuzimanja te stanja sređenosti i popisanosti gradiva, u hrvatskoj se praksi, pa posljedično tomu i stručnoj literaturi, govori preko pedesetak godina. Prvi sustavniji tekst o toj temi rad je Stjepana Bačića iz 1969. godine,² u kojem problematizira nekoliko pitanja: rokove preuzimanja gradiva u arhive,³ utvrđivanje stvarne ili bar približne količine arhivskoga gradiva koje valja preuzeti u arhive,⁴ te problematiku (praksu) preuzimanja gradiva koje nije vrednovano kao arhivsko. Dvadesetak godina kasnije Marijan Rastić upozorava da politika preuzimanja znatno ovisi o ukupno osmišljenoj politici zaštite gradiva izvan arhiva, te ukazuje na neke čimbenike koje i danas prepoznajemo u navedenom segmentu arhivske prakse: prioriteti nadzora nad gradivom izvan arhiva, kvaliteta zaštite gradiva kod stvaratelja ili imatelja, te operativno (terminski, proceduralno, dokumentarno i dr.) odvijanje preuzimanja gradiva.⁵ Dotiče se tog pitanja i Josip Kolanović 1992. godine, koji se u radu *Arhivistika i povijest upravnih institucija* prvenstveno bavi poviješću institucija, a potom i njihovim vrednovanjem (kategorizacijom), te zaključuje kako tada očekivani novi provedbeni propisi u Hrvatskoj »pretpostavljaju još temeljitiji pristup praćenju razvoja i uloge pojedinih institucija. Bez točne evidencije i analize stvaralaca, arhiv ne može ostvariti jednu od temeljnih zadaća što ih pred njega postavlja suvremena arhivska služba [...] daljnji zadaci suvremeno koncipirane vanjske službe zahtijevaju tješnju suradnju sa institucijama u valorizaciji njihove građe i u zajedničkom naporu da se doista očuva ono što je najvrednije.«⁶

Pojedini se radovi u našoj stručno-znanstvenoj periodici bave i akvizicijskim politikama užeg opsega, usredotočujući se na gradivo stvaratelja određenog pravnog statusa (javni, privatni, državna tijela, organizacije, trgovačka društva,

¹ Rad je nastao na temelju istoimenog izlaganja održanog na 5. kongresu hrvatskih arhivista u Zadru 24.-27. listopada 2017. godine.

² Stjepan Bačić, "Preuzimanje registraturne građe u arhive," *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 14 (1970): str. 461-465.

³ Tada važeći Zakon o zaštiti arhivske građe u arhivima (NN 41/1962) propisivao je praktički trenutnu predaju gradiva nastalog do 15. svibnja 1945., odnosno za kasnije nastalo gradivo, vrlo rastezljiv rok »od tri do trideset godina od nastanka«.

⁴ Zanimljivo je da Bačić konstatira tri moguće metode utvrđivanja tih količina: detaljno popisivanje ukupnoga gradiva stvaratelja u nadležnosti te unutar toga korpusa stvarno mjerenje količina arhivskoga gradiva; prihvaćanje određenih inozemnih normi o postotcima arhivskoga gradiva unutar registraturnoga (oko čega je s pravom skeptičan); predlaganjem, kako ju naziva, eksperimentalne metode, kojom bi se odabrali tipski različiti stvaratelji i kod njih realno utvrdio postotak arhivskoga gradiva, te potom navedeni postotak primijenio na tipski iste stvaratelje, kao formulu za ukupan izračun.

⁵ Marijan Rastić, "Preuzimanje građe u arhivsku ustanovu," *Arhivski vjesnik* 29 (1986): str. 37-56.

⁶ Josip Kolanović, "Arhivistika i povijest upravnih institucija," *Arhivski vjesnik* 34-35 (1991-1992): str. 9-20.

udruge i dr.), obima ili teritorijalne pripadnosti (državni, lokalni, zavičajni, obiteljski, osobni i dr.), odnosno određenog sadržaja djelatnosti (gospodarstvo, književnost, sport, školstvo, Domovinski rat i dr.). Važnijima u tom pogledu, odnosno onima koji su tematiku opsežnije i preglednije istražili i objavili, možemo smatrati radove Meline Lučić, Stjepana Razuma, Dražena Kušena, Tonka Barčota, Nenada Bukvića, Ane Holjevac Tuković i Ante Nazora, Ivana Radoša i Tomislava Šulja. Lučić se u svojim člancima univerzalno bavi temom osobnih arhivskih fondova, a potom i uže, osobnih fondova književnika, napose s aspekta prikupljanja, tj. akvizicijskih politika ustanova koje ih preuzimaju i obrađuju.⁷ Razum tematizira politiku prikupljanja i (dijelom) obrade župnih, biskupijskih, kaptolskih i samostanskih arhiva, dakle pojedinih organizacijskih tvorbi jedne od dominantnih vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj, kao znatnog dijela korpusa stvaratelja ili imatelja privatnoga gradiva, o kojima bi sustavna akvizicijska politika arhivskih ustanova (ne nužno samo javnih) itekako trebala voditi brigu.⁸ Upravo je takvo što u svojem radu, ali još opširnije i u doktorskoj disertaciji, naznačio i Dražen Kušen.⁹ Barčot se pak bavi procesom osnutka lokalno obojanog arhivskog sabirnog centra na Korčuli (u sklopu Državnog arhiva u Dubrovniku), pa posljedično tomu i utemeljenjem njegove akvizicijske politike. Zanimljivo je pri tom kako Barčot, rijetko otvoreno u novija vremena, ali evidentno kao posljedicu zabrinutosti zbog činjenice vrlo fragmentarno sačuvanoga gradiva, napose za lokalnu povijest, zagovara pojačan angažman arhivista prilikom prikupljanja gradiva, čak do mjere preuzimanja bez prethodno obavljenih postupaka odabiranja, izlučivanja, sređivanja i popisivanja.¹⁰ Zapisima muzejskih ustanova kao stvaratelja gradiva, kao i njihovim prikupljenim zbirkama arhivalija koje su u prošlosti i formalno postale sastavnim dijelom fundusa muzejske građe u svojem radu bavi se i Nenad Bukvić, koji u jednom njegovu dijelu apostrofira i potrebu za formalnim razgraničenjem prikupljenoga gradiva na način kako ga utvrđuje i Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, ali jednako tako, dajući pregled fondova muzejskih ustanova do sad preuzetih u arhi-

⁷ Usp. Melina Lučić, "Arhiv i nevladine neprofitne organizacije: Nadzor nad udrugama i akvizicijska politika," *Arhivski vjesnik* 46 (2003): str. 53-67; Melina Lučić, "Arhivističko vrednovanje i obrada osobnih arhivskih fondova književnika," *Informatica museologica* 38, br. 3-4 (2007): str. 108-112; Melina Lučić, "Osobni arhivski fondovi i specijalizirani arhivi na primjeru književnika," u *Radovi 46. savjetovanja hrvatskih arhivista: Specijalizirani arhivi i zbirke gradiva izvan arhiva*, ur. Silvija Babić (Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo, 2012), str. 75-86.

⁸ Usp. Stjepan Razum, "Kako urediti župni arhiv?" *Arhivski vjesnik* 44(2001): str. 195-208; Stjepan Razum, "Biskupijski, kaptolski i samostanski arhivi: Nadbiskupijski arhiv Zagreb i Metropolitanska knjižnica Zagreb," *Arhivski vjesnik* 53 (2010): str. 101-110; Stjepan Razum, "Biskupijski arhivi u Republici Hrvatskoj," u *Radovi 46. savjetovanja hrvatskih arhivista: Specijalizirani arhivi i zbirke gradiva izvan arhiva*, ur. Silvija Babić (Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo, 2012), str. 33-51.

⁹ Usp. Dražen Kušen, "Arhivi vjerskih zajednica u kontekstu strategije sveobuhvatnog arhiva u Hrvatskoj," *Arhivski vjesnik* 56 (2013): str. 73-94; Dražen Kušen, "Arhivi vjerskih zajednica u sjevernoj Hrvatskoj: Razvoj, tipologija, sadržajni značaj" (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2011).

¹⁰ Tonko Barčot, "Uz početak rada Arhivskog sabirnog centra Korčula-Lastovo," *Arhivski vjesnik* 56 (2013): str. 95-122.

ve, naglašava potrebu dosljednijih postupanja prilikom procesa primopredaje gradiva muzejskih ustanova, kao svakog drugog javnoga gradiva.¹¹

Autori Holjevac Tuković i Nazor promišljaju problematiku prikupljanja memoarskoga gradiva iz Domovinskog rata,¹² predstavljajući pri tom, uz već spomenute Radoša i Šulja, malu skupinu domaćih autora koja se uopće bavila temom memoarskoga gradiva, odnosno kao njegovom podtemom, problematikom prikupljanja zapisa "oralne povijesti", kao posebno rijetkom sadržajnom jedinicom akvizicijske politike državnih arhiva.¹³

Pri razmatranju teme akvizicijske politike (ili možda akvizicijskih politika?) svakako ne treba bježati od činjenice da je u začetcima arhiva, kao manje ili više formaliziranih jedinica pridruženih raznim javnim i privatnim organizacijama, jednako kao i u početcima stvaranja arhiva kao ustanova, postupak prikupljanja ili preuzimanja gradiva bio jedan od primarnih, a nerijetko i jedina njihova službena aktivnost. Isto tako valja osvijestiti činjenicu da je postupak prikupljanja ubrzo, radi eksponencijalnoga količinskog umnažanja pisanih zapisa, ostvario iznimno tijesnu vezu s pitanjem vrednovanja gradiva i stvaratelja.¹⁴

2. Međunarodna praksa

Problematika (ne)postojanja kriterija, planiranja i sustava preuzimanja arhivskoga gradiva u javne arhive razlikuje se od zemlje do zemlje, a povezana je – kao uostalom i u Hrvatskoj – s nizom čimbenika koji na nju utječu. Već iz stručne literature vidljivo je da se neke arhivske zajednice navedenom temom znatnije bave, a kod nekih je gotovo potpuno izostala. Kao i kod drugih arhivskih ili arhivističkih tema, uočljivo je da su neke bitno aktivnije i posvećenije problemu, pri čemu prednjače: američka, kanadska i australska, a zamjetno ih je manje s područja njemačke, skandinavske, francuske, te arhivskih zajednica mediteranskog kruga (primjerice Španjolske, Italije i Grčke). Razlozi takve situacije ovdje neće biti dublje razmatrati, jer bi za njihovo istraživanje bio potrebno vrijeme i prostor koji znatno prema-

¹¹ Nenad Bukvić, "Arhivska služba i arhivsko zakonodavstvo u funkciji zaštite gradiva muzejskih ustanova," *Arhivski vjesnik* 57 (2014): str. 71-111.

¹² Ana Holjevac Tuković i Ante Nazor, "Problem prikupljanja memoarskog gradiva na primjeru Domovinskog rata – struka i etika kao preduvjeti njegove objektivne interpretacije," *Arhivski vjesnik* 52 (2009): str. 67-79.

¹³ Ivan Radoš i Tomislav Šulj, "Prikupljanje i vrednovanje memoarskog gradiva iz Domovinskoga rata," u *49. savjetovanja hrvatskih arhivista: Arhivi i Domovinski rat: 26.-28. listopada 2016.: Plitvice*, ur. Silvija Babić (Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo, 2016), str. 53-64.

¹⁴ Slikovito je na to ukazao i američki arhivist Richard J. Cox 1996., konstatiravši kako je: »prikupljanje gradiva bila primarna aktivnost (sjeverno)američkih arhivista od samih početaka struke do danas, neovisno je li ono bilo zaodjenuto u ruho pojmova akvizicije, vrednovanja, ili nekog sličnog pojma iz stručnoga žargona« (sve u ovome radu navedene citate, kao i naslove radova stranih autora prevela je Silvija Babić, op. urednice). Richard J. Cox, "The Archivist and Collecting: A Review Essay," *The American Archivist* 59, br. 4 (1996): str. 497.

šuje okvire ovog članka i njegove osnovne teme, ali ih donekle valja imati na umu prilikom razmatranja ove teme.

Američki arhivisti navedenom temom bave se dugi niz godina, ali ako se usredotočimo na posljednjih četrdesetak, prvi konstruktivno oblikovani apel izrazio je F. Gerald Ham 1974. godine kao predsjednik Društva američkih arhivista, u pozivu na aktivizam arhivista,¹⁵ koji po njegovu mišljenju ne samo da moraju imati bitnu ulogu u odabiru zapisa koji će se preuzimati u arhive, nego i ulogu u njihovom aktivnom traženju, što mora postati njihov glavni fokus. Ham je dotadašnju praksu preuzimanja opisao prilično porazno, kao nasumičnu, fragmentarnu, nekoordiniranu, pa čak i slučajnu, a kao glavni uzrok zabrinutosti naveo je upravo nedostatak zabrinutosti arhivista oko toga jesu li postojeće metode prikupljanja podataka odgovarajuće ili ne.

Znakovit je u tom smislu i rad Richarda Coxa¹⁶ kojih dvadesetak godina kasnije – iz druge polovice 1990-ih godina. Cox također upućuje na potrebu svojevrsne revizije stavova arhivista o problematici prikupljanja, napose u smislu promjene odnosa prema privatnim skupljačima gradiva, te u krajnjem slučaju u odnosu prema mogućnostima izdvojene fizičke pohrane elektroničkih spisovodstvenih sustava, pri tom ne zatvarajući oči i pred mogućim problematičnim pojavama ili postupcima. Autor među ostalim naglašava i ulogu masovnih medija u stvaranju privida određenih vrijednosti (koja se u današnje vrijeme dodatno nemjerljivo eksponencijalno povećala, op. a.), pa tako i onoga što općenito nazivamo arhivskim zapisima, što arhivskim ustanovama stvara velik problem u dijelu prikupljanja gradiva sa slobodnog tržišta (poklonom, i/ili dominantno otkupom). Cox provocira i dalje pitanjem: Zašto prikupljati? Naime, iako će svaki prosječni arhivist za to navesti niz naizgled racionalnih razloga: fizička zaštita i očuvanje gradiva, intelektualna (evidencijska) zaštita, osigurana dostupnost i korištenje i dr., činjenica je da mnoga spremišta javnih arhivskih institucija ni najmanje ne zadovoljavaju propisane uvjete pohrane, potom da se mnogi javni arhivi financiraju u minimalnom obimu, pa još nadalje, da je njihova kadrovska selekcija često negativna i dr. Glavni njegov zaključak – osim poziva za novim promišljanjem koncepata – jest poziv barem na prvotnu iskrenu i otvorenu objavu načina, razloga i okolnosti stjecanja zapisa u nekom arhivu, jer takva barem u nekom smislu osigurava određene objektivnije smjernice zaključivanja prilikom korištenja gradiva.

Cynthia K. Sauer pita se 2001. snalazimo li se i činimo li najbolje što možemo prilikom primjene neke proklamirane ili propisane akvizicijske politike u

---

¹⁵ Apel za aktivizam arhivista nije se odnosio samo na pitanje prikupljanja i preuzimanja gradiva, nego općenito zahvaća sve strateške uloge arhivista. Usp. F. Gerald Ham, "The Archival Edge," *The American Archivist* 38, br. 1 (1975): str. 5-13.

¹⁶ Cox, "The Archivist and Collecting," str. 496-512.

situacijama suradnje s drugim nearhivskim ustanovama koje prikupljaju gradivo.¹⁷ Naime, u svojem se radu prvotno bavi izvješćem Vijeća koordinatora za državne povijesne spise¹⁸ iz 1998., bazirano na podacima dobivenima iz oko 3.500 repozitorija u 21 američkoj saveznoj državi. Vijeće je između ostaloga konstatiralo da manje od njih 40% ima osmišljenu akvizicijsku politiku, a prosječna ocjena važnosti osmišljavanja iste, na skali od 1 do 3 bila je poražavajućih 1,21. Isto je izvješće pokazalo i podatak da većina arhivskih ustanova suradnju i koordinaciju preuzimanja s drugim imateljima arhivskih fondova i zbirke ocjenjuje vrlo nisko (najčešći je odgovor bio: "ima neke koristi"). Zanimljivi su i odgovori na pitanje zbog čega uglavnom nema pisane akvizicijske politike: primjerice postoji u nacrtu, ali nije službeno verificirana (25%); prikupljanje nije prioritet (17,9%); nedostatak vremena za izradu (32%); nedostatak sredstava za izradu (3,6%); nedostatak osoblja za izradu (25%); nedostatak vodstva koje bi promoviralo tu potrebu (14,3%); potreba za djelovanjem bez ograničenja zadane pisane politike (21,4%); stav da pisana politika nije nužna (21,4%); drugo (21%). Zanimljivo, ta autorica u svoj rad i razmatranja uvodi pojam arhivske pohlepe, referirajući se na prakse kojima – u američkom slučaju – privatne arhivske ustanove i repozitoriji često prikupljaju (iako fragmentarno) i javne zapise, ne obazirući se postulate Etičkog kodeksa arhivista,¹⁹ koji napose apostrofiraju temeljni arhivistički koncept provenijencije, organske cjelovitosti i integriteta zapisa. Čini li nam se to poznatim i u vlastitoj praksi? Možda ne s posve analognih pozicija jer u Hrvatskoj ne govorimo dominantno o privatnim zbirkama i arhivima,²⁰ ali tendencija zanemarivanja navedenih postulata može se pratiti unutar svih vrsta javnih baštinskih ustanova (muzeji, knjižnice, zavičajne zbirke), no jednako intenzivno i između javnih arhivskih ustanova.²¹ Naprosto, arhivske ustanove, pa čak i pojedine arhivske zbirke u raznim oblicima *in house* arhiva, krajnje su nesklone ikakvim jasno utemeljenim kriterijima nadležnosti, odnosno teritorijalnim ili drugim oblicima razgraničenja, ako isti rezultiraju potencijalnim "gubitkom" gradiva. Iako se činilo da će se navedeni trend minimalizirati ili barem usporiti s razvojem i socijalnom rasprostranjenošću pri-

¹⁷ Cynthia Sauer, "Doing the Best We Can? The Use of Collection Development Policies and Cooperative Collecting Activities at Manuscript Repositories," *The American Archivist* 64, br. 2 (2001): str. 308-349.

¹⁸ Council of State Historical Records Coordinators (COSHRC).

¹⁹ Etički kodeks arhivista (ICA Code of Ethics; Code de déontologie de l'ICA) usvojilo je Međunarodno arhivsko vijeće (International Council on Archives, ICA) na XIII. Međunarodnom arhivskom kongresu, održanom u Pekingu od 2. do 6. rujna 1996. godine. Hrvatski tekst dostupan je u prijevodu Ornate Tadin: Međunarodno arhivsko vijeće, "Etički kodeks arhivista," *Arhivski vjesnik* 39 (1996): str. 251-255.

²⁰ Iako bi se našlo i takvih pri raznim organizacijskim oblicima vjerskih zajednica, udrugama građana i političkim strankama.

²¹ Spomenuti se mogu recentniji slučajevi razgraničenja, tj. raspodjele gradiva između Državnog arhiva u Karlovcu (osnovanog 1960.) i Državnog arhiva u Gospiću (osnovanog 1999.), potom Državnog arhiva u Zadru (osnovanog 1624.) i Državnog arhiva u Šibeniku (osnovanog 2007.) te Državnog arhiva u Osijeku (osnovanog 1956.) i državnih arhiva u Vukovaru (osnovanog 2007.) i Virovitici (osnovanog 2008.).

mjene novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija, čini se da je to kretanje izostalo u nekoj znatnijoj mjeri.

Problematicom se bavi i Susan Davies, želeći svojim istraživanjem, odnosno upitnikom provedenim 2006. u tristotinjak američkih javnih i privatnih sveučilišta, knjižnica i povijesnih društava istražiti postoji li uopće praksa, plan, a kamoli osmišljena politika preuzimanja elektroničkih zapisa.²² Ukratko, istraživanje je pokazalo da oko polovice uključenih institucija preuzima elektroničko gradivo, a još četvrtina njih to je planirala. Nešto manje od četvrtine o tome još nije odlučilo, a šest institucija taksativno je odbilo konkretne ponude za preuzimanje takvog gradiva. Sustavno kreiranu politiku preuzimanja elektroničkoga gradiva ima otprilike jedna četvrtina ispitanih subjekata, ali samo kod polovice njih ta se politika specifično razlikuje od politike preuzimanja konvencionalnoga gradiva. Autoricu – s pravom – još više zabrinjava činjenica da se problematika dugoročnog očuvanja pokušava rješavati slučaj po slučaj, bez osmišljenoga i tog dijela problematike preuzimanja, odnosno, akvizicijske politike u odnosu na elektroničko gradivo.

Recentno, 2017. godine, Chris Taylor u članku *Dovesti svoju kuću u red: Pomaknuti se od raznolikosti prema uključivosti* apelira da se baštinski stručnjaci (referira se mahom na arhivsku i muzejsku zajednicu) u svojim stavovima trebaju pomaknuti od nominalnog prihvaćanja različitosti prema faktičnomu prihvaćanju i uključivanju.²³ Kako bi se to postignulo, kulturne organizacije trebaju razumjeti tko su oni kojima pokušavaju služiti, aludirajući pri tom da smo često skloni fokusirati se na poboljšanje usluga dijelu, primjerice društvene, znanstvene i kulturne zajednice, koja nam je bliža i s kojom komotnije surađujemo. Taylor smatra kako takav stav valja ispraviti, pa i u smislu akvizicijske politike.

Kanadski se arhivisti uočljivo češće od drugih bave navedenom problematikom. Iako bi se moglo otići daleko u prošlost, ako se, kao i kod razmatranja američkih radova, fokusiramo na posljednjih četrdesetak godina, valja spomenuti rad Bryana Corbetta i Eldona Frosta iz 1984. godine,²⁴ koji se odnosi na njihovo izvješće iz 1979.: *Public Records Division: Acquisition method*. Studija je poznata kao Corbett-Frost izvješće, i ubrzo je postala poznata diljem Kanade, a znatnoga je utjecaja imala i u Americi i Australiji. Prvenstveno joj je za cilj bilo utvrditi relaciju između primjene kreiranog spisovodstvenog programa u vladinim tijelima i organizacijama sa sustavnom predajom gradiva Federalnomu odjelu za arhive kao nadležnoj arhivskoj jedinici. Naime, tijekom godina, pa i desetljeća, utvrđeno je da

²² Susan Davies, "Electronic Records Planning in 'Collecting' Repositories," *The American Archivist* 71, br. 1 (2008): str. 167-189.

²³ Chris Taylor, "Getting Our House in Order: Moving from Diversity to Inclusion," *The American Archivist* 80, br. 1 (2017): str. 19-29.

²⁴ Bryan Corbett i Eldon Frost, "The Acquisition of Federal Government Records: A Report on Records Management and Archival Practice," *Archivaria* br. 17 (Winter 1983-1984): str. 201-232.

pojedini sektori javnih službi gradivo uopće ne predaju toj jedinici, pojedini ga predaju sporadično, a pojedini samo u fragmentima. Studija je argumentirano promovirala stav da implementacija dobro osmišljenog sustava upravljanja zapisima posljedično omogućava kontrolirano i rutinsko preuzimanje vrednovanoga gradiva u arhivske jedinice, odnosno ustanove. Treba imati na umu da je kanadska zakonodavna i upravna praksa bila jedna od rijetkih s javno proklamiranom i upravno verificiranom akvizicijskom politikom.²⁵

Jedan od autora prethodne studije, Eldon Frost u članku *Najslabija karika: Utvrđivanje popisa gradiva s rokovima čuvanja kao izvorišta akvizicijske politike* početkom devedesetih godina 20. stoljeća konstatira kako je gotovo stoljetna kanadska praksa izrade popisa gradiva s rokovima čuvanja (jer su popisi definirali i ono gradivo koje ima vrijednost arhivskoga, te će biti preuzeto u arhivske ustanove) postala nedostatna za dosljednu akvizicijsku politiku. Razlozi njegove tvrdnje proistječu iz činjenice da su tradicionalni posebni popisi bili u ingerenciji tradicionalnih spisovoditelja (*records manager*) te početkom devedesetih nisu uključivali elektroničko ni digitalizirano gradivo. Frost također uviđa kako je elektroničko gradivo potrebno vrednovati već prilikom njegova nastanka, kako bi se uopće utvrdila politika i načini njegove predaje arhivima. U vrijeme nastanka njegova rada ta vrsta zapisa zapravo je izmicala kontroli spisovoditelja i arhivista, nego su bili u nadležnosti informatičara.²⁶

Laura Millar 1999. raspravlja o konceptu totalnog arhiva te konstatira kako je neophodno da arhivisti mijenjaju svoj fokus s administrativne odgovornosti za skrb o podacima prema njihovoj odgovornosti kao svojevrsnih revizora, zaštitnika, povjesničara i zagovornika zapisa koje čuvaju. Autorica smatra da će na tom stupnju arhivisti napose morati surađivati sa svim ostalim baštinskim institucijama, kako bi uopće potaknuli poštivanje i uvažavanje kulture kao takve. Nadalje, morat će nastojati poboljšati općenito znanje i razumijevanje o arhivskim ustanovama i njihovoj ulozi u društvu. To je bitno zato što su arhivi možda prije svega – jer o istom čuvaju materijalne dokaze – odraz toga tko smo, što cijenimo i vrednujemo te kako funkcioniramo u našim društvima.²⁷

U tom smislu mogu se pratiti i radovi koji se bave politikama preuzimanja gradiva pojedinih tipova stvaratelja, kao što je primjerice rad Myrona Momryka koji se bavi akvizicijama privatnog arhivskoga gradiva. Svoje viđenje temelji na aktivnostima, odnosno strategiji Odjela za rukopise Kanadskog nacionalnog arhi-

²⁵ Kanadski nacionalni arhiv, *Acquisition Policy*, dokument je 8. ožujka 1988. odobrio kanadski Nacionalni arhivist. Podatak je preuzet iz članka: Myron Momryk, "National Significance: The Evolution and Development of Acquisition Strategies in the Manuscript Division, National Archives of Canada," *Archivaria* br. 52 (Fall 2001): str. 155.

²⁶ Eldon Frost, "A Weak Link in the Chain: Records Scheduling as a Source of Archival Acquisition," *Archivaria* br. 33 (Winter 1991-1992): str. 78-86.

²⁷ Laura Millar, "The Spirit of Total Archives: Seeking a Sustainable Archival System," *Archivaria* br. 47 (Spring 1999): str. 46-65.

va, koji je sredinom 1960-ih, nakon godina pasivnog funkcioniranja, započeo svoje proaktivno djelovanje prema stvarateljima ili imateljima privatnoga gradiva, napose zbog intenzivnog promišljanja ideje i prihvatanja koncepta sveobuhvatnog arhiva (*total archives*). S tim je ciljem provedena široka anketa kako bi se dobili podatci o gradivu imanentnih fizičkih osoba, obitelji i privatnih korporativnih tijela, kao osnove za kreiranje akvizicijske politike specifične za privatno arhivsko gradivo. Zanimljivo je, u svjetlu današnje hrvatske prakse, uočiti odlomak koji se bavi razdobljem kojih tridesetak godina – od klijanja ideje sveobuhvatnog arhiva pa do formaliziranog dokumenta *Akvizicijska politika Kanadskog nacionalnog arhiva* – tijekom kojih autor uviđa da je odnos prema privatnim donatorima ili prodavateljima bio prilično neformalne i ležerne prirode, ali je znatno pridonio obogaćivanju fondova i zbirci javnih arhivskih ili baštinskih institucija tom vrstom gradiva.²⁸

Catherine Bailey 2005. diskutira o vezi između makro-vrednovanja “uveđenoga” u kanadske arhive 1990-ih godina, s preuzimanjem gradiva temeljem funkcijske analize njihova stvaratelja. Godine 2003. NA/LAC Radna skupina za uvjete i odredbe (TCWG) pokušala je premostiti podjelu između navedenog vrednovanja i preuzimanja razvojem potrebnih metodologija za provedbu odluka makroekonomske procjene arhivista u konkretne alate za preuzimanje.²⁹

Nedugo potom Robert C. Fischer bavio se akvizicijskom politikom koja se odnosi na kanadske nevladine organizacije, potaknut situacijom u prethodnom desetljeću (devedesetih godina 20. stoljeća) u kojoj je potreba smanjenja budžetskih rashoda, odnosno situacija pritiska za smanjenje troškova poslovanja javnih službi, izrodila jednaki mehanički stav prema preuzimanju gradiva neprofitnih udruga.³⁰ U takvim novim okolnostima pojavio se i stav da, u skupini privatnoga gradiva, gradivo neprofitnih organizacija ima manju nacionalnu važnost nego gradivo istaknutih pojedinaca, tj. fizičkih osoba. U tom su smislu, kako bi uopće preuzimanje u nacionalni arhiv bila opcija za razmatranje, udruge i same trebale pridonositi bilo financijski, bilo vlastitom realizacijom pojedinih postupaka na gradivu (sređivanje, popisivanje i dr.),³¹ što do tad nije bio slučaj. Svakako, taj je slučaj jedan od primjera koji pokazuje kako i upliv ekonomsko-financijskih okolnosti, iako nema dodirnih točaka s meritumom problematike, nije posve rijedak ni u razvijenim zemljama

²⁸ Momryk, “National Significance,” str. 151-174.

²⁹ Catherine A. Bailey, “Turning Macro-appraisal Decisions into Archival Holdings: Crafting Function-based Terms and Conditions for the Transfer of Archival Records,” *Archivaria* br. 61 (Spring 2006): str. 147-149.

³⁰ Robert C. Fischer, “Records of Dubious Research Value: Developing and Implementing Acquisition Policy for the Records of Non-Profit Organizations at Library and Archives Canada,” *Archivaria* br. 62 (Fall 2006): str. 47-75.

³¹ Valja uočiti razliku od hrvatskoga zakonodavnog okvira, koji za te poslove već u startu obvezuje stvaratelje ili imatelje arhivskoga gradiva.

daleko stabilnijih ekonomija od onih proizišlih iz tranzicijskih situacija europskih zemalja, u kojoj je skupini i Hrvatska.

Francuski arhivisti, ako je suditi po dostupnim objavljenim radovima, u novije se vrijeme ne bave intenzivnije tom temom. Istina, cijelo jedno izdanje *La Gazette des archives* iz 2006., nostalgичnog naslova *Natrag na prikupljanje*³² posvećeno je preuzimanju i prikupljanju gradiva, u kojem centralno mjesto ima članak Vincenta Dooma, tada voditelja Odjela za prikupljanje i obradu javnog arhivskoga gradiva u Arhivu departmana Nord: *Znanstvena procjena vrijednosti arhivskoga gradiva, načela i strategije: Od dinje do dijamanta*.³³ Nakon pregleda osnovnih načela vrednovanja kroz povijest, autor precizno i analitički razlaže po njemu nužan proces prilikom odabiranja gradiva, neovisno odvija li se on tijekom postupka preuzimanja gradiva u arhiv ili pak prilikom sređivanja ili revalorizacije već ranije u arhiv preuzetih fondova i zbirki. U suštini, Doom se zalaže za više-manje prilagođenu primjenu kanadske metode makro-vrednovanja, kako bi se u startu isključile velike količine zapisa koje specifično ne odražavaju glavne funkcije prilikom odvijanja društvenog života, ali uključuje još neke momente, kao što su procjena troškova (preuzimanja, konzervacije, opremanja, održavanja i dr.) dodatno u vezi i s razinom dostupnosti gradiva. Valja ipak naglasiti da se autor bavi samo načelima procjene javnog arhivskoga gradiva, pa navedene procedure i moduli vrednovanja ne mogu biti podlogom za privatno gradivo, a time ni za eventualnu ukupnu akvizicijsku politiku javnih arhiva.

Zanimljivo je, zapravo, kako arhivisti različitih sredina, zakonodavnog okvira, tradicija i praksi sve češće u tekstovima o vrednovanju, a potom posljedično i preuzimanju gradiva u arhive, otvoreno govore o faktoru troška: bilo trenutačnoga ili pojedinačnoga, bilo posljedično dugoročnog troška. Primjerice, njemački kolege Becker, Keller-Kühne i Plassman u svojim radovima spominju trajnu nesigurnost prilikom odabiranja zapisa za čuvanje u arhivima, zbog saznanja o sve manjim proračunima arhiva, koji se direktno reflektiraju na prostorne i kadrovske nedostatke.³⁴ Isto čine i austrijski kolege u svojem časopisu *Scrinium*, u broju 64 iz 2010. koji je sav posvećen izlaganjima s 35. austrijskog dana arhiva pod naslovom *Kraj spokoja: Arhivi između politike, gospodarske isplativosti i javnosti*.³⁵ Na sličnom je, ali ne posve istom tragu, i promišljanje njemačkoga kolege Burkharda Noltea,

³² *La Gazette des archives* 2, br. 202 (2006): str. 1-103 (Autour de la collecte des archives).

³³ Vincent Doom, "L'évaluation scientifique des archives, principes et stratégies: Du melon au diamant," *La Gazette des archives* 2, br. 202 (2006): str. 5-43.

³⁴ Usp. Irmgard Christa Becker, "Arbeitshilfe zur Erstellung eines Dokumentationsprofils für Kommunalarchive. Einführung in das Konzept der BKK zur Überlieferungsbildung und Textabdruck," *Archivar: Zeitschrift für Archivwesen* 62, br. 2 (2009): str. 122-131; Max Plassman, "Das dokumentationsprofil für Archive wissenschaftlicher Hochschulen," *Archivar: Zeitschrift für Archivwesen* 62, br. 2 (2009): str. 132-137; Angela Keller-Kühne, "Was bleibt vom politischen Tagesgeschehen?" *Archivar: Zeitschrift für Archivwesen* 62, br. 2 (2009): str. 138-147.

³⁵ *Scrinium: Zeitschrift des Verbandes Österreichischer Archivarinnen und Archivare* 64 (2010): str. 1-165.

koji se bavi pitanjem uspješnosti pojedine arhivske ustanove u svjetlu tada recentne financijske krize u ukupnom javnom sektoru, odnosno pitanjem nadzora i planiranja troškova u sinergiji s ekonomičnošću radnih postupaka.³⁶

Prilično je stoga na ovom mjestu citirati i hrvatskog arhivista, nedavno preminuloga Marijana Rastića, koji je rekao: »Ogroman priliv građe neće nikada pratiti i odgovarajući broj arhivskih radnika. Ono što je sigurno – to je da će rasti zahtjevi korisnika, a sudbina arhiva u budućnosti proporcionalna je mogućnostima arhiva da tim zahtjevima udovolje.«³⁷ Tako je, iako djelujući u sustavu koji je zanemarivao načela tržišne ekonomije, izvrsno anticipirao buduće okruženje i ekonomske mogućnosti funkcioniranja arhivske službe uopće.

3. Hrvatske prilike

O sustavnoj akvizicijskoj politici javnih arhiva u Hrvatskoj gotovo da i ne možemo govoriti. I stručni radovi o navedenoj temi, o kojima je ponešto rečeno u uvodu rada, općenito zaključuju da nema sustavno promišljene i stvarne politike preuzimanja gradiva. Periodički se kroz praksu javljaju momenti kad se ukupna zajednica odlučuje fokusirati na neke tipove stvaratelja gradiva ili pak na pojedinačne nedvojbeno bitne dokumentacijske cjeline, kao što su primjerice neposredno pred ratni sukob Jugoslavije i Hrvatske 1990-ih, ali pogotovo kasnije, već u žiži ratnih zbivanja na tlu Republike Hrvatske, bile matične knjige rođenih, vjenčanih i umrlih primarno katoličke, ali i svih drugih konfesija na hrvatskom državnom području.³⁸ Takav je primjer i aktivnost oko prikupljanja podataka i eventualnog preuzimanja gradiva ustanova i organizacija koje proizlaze iz pravosudnog sustava u dijelu uprave za zatvorski sustav (zatvori, kaznionice, popravni domovi), a valja spomenuti i akciju iz 2001. koja se odnosila na prikupljanje podataka o arhivskom gradivu koje se čuva u baštinskim i srodnim ustanovama.³⁹ Nešto više treba reći i o prikupljanju podataka (popisa) o javnom gradivu nastalom u Hrvatskoj do 1990., koje je dodatno dinamizirao Zakon o izmjenama i dopuna Zakona o arhivskom

³⁶ Burkhard Nolte, "Controlling leicht gemacht: Prozesskostenrechnung und balanced scorecard im Archiv," *Archivar: Zeitschrift für Archivwesen* 61, br. 3 (2008): str. 237-247.

³⁷ Rastić, "Preuzimanje građe u arhivsku ustanovu," str. 54.

³⁸ Ta je inicijativa, nažalost, bila dodatno potaknuta agresijom na Hrvatsku i ratnim zbivanjima, zbog kojih je gradivo bilo neposredno ugroženo. Naravno, jednako su ugrožene bile i druge dokumentacijske cjeline i zbirke na ratom zahvaćenim područjima (mnoge od njih doista su i uništene), ali su matice vrednovane kao neprocjenjive u smislu nacionalne vrijednosti. No, valja naglasiti da je ta akcija prvenstveno krenula kao projekt mikrofilmiranja navedenoga gradiva, a potom je za dulje razdoblje – zbog neposredne opasnosti od uništenja – rezultirala stvarnim povlačenjem navedenih zapisa u arhivske ustanove. Većina njih nakon postupka mikrofilmiranja vraćena je imateljima od kojih su preuzeti.

³⁹ Ni navedena akcija nije pokrenuta s razloga planiranja preuzimanja gradiva u arhivske ustanove, nego radi prikupljanja ukupnih podataka o arhivskom gradivu na terenu, kao priprema za objavu *Pregleda arhivskih fondova i zbirki u Republici Hrvatskoj* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006). Međutim, prikupljeni podatci dijelom su kod pojedinih državnih arhiva služili kao svojevrsna uputa i korektiv prilikom preuzimanja gradiva.

gradivu i arhivima (NN 46/2017). S tim u vezi bilo bi nekorektno ne naglasiti i činjenicu da je većina javnih arhiva – iako možda neformalno, bez specifično obznanjenih dokumenata – u svojim kraćim ili dugoročnijim planovima rada imala u vidu realizirati upravo tu zadaću, jer je ona neposredno proizlazila iz osnovnih postulata struke: radi se o fondovima ugašenih stvaratelja, a dodatno još i iz državne tvorevine koja više ne postoji. Navedeni je zakonski propis iz svibnja 2017. predvidio i relativno kratak rok za preuzimanje toga gradiva. Međutim, ta odredba nije uzimala u obzir realne prostorne i kadrovske (ne)mogućnosti javnih arhiva. Osim što je riječ o količinama gradiva koje bi tek poneki državni (javni) arhiv mogao preuzeti, pitanje je i stanja navedenoga gradiva. Uostalom, dio razloga zbog čega javni arhivi gradivo nastalo do 1990. još nisu preuzeli, leži i u činjenici da nisu bili zadovoljni uvjeti preuzimanja propisani Pravilnikom o preuzimanju arhivskoga gradiva u arhive (NN 90/2002).

No, sve su se navedene situacije više odnosile na utvrđivanje podataka o arhivskom gradivu na terenu, i zapravo su rijetko, ili tek povremeno, završavale utvrđivanjem sustavne akvizicijske politike u odnosu na promatrano gradivo, te njegovim konačnim preuzimanjem u arhive.

Postojeći izvori za pregledne pokazatelje preuzimanja gradiva u državne arhive Republike Hrvatske (njih 17, zatim Hrvatski državni arhiv kao središnja hrvatska arhivska ustanova, te jedini specijalizirani arhiv: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, HMDC DR) metodološki su vrlo upitni. Naime, analizirajući izvješća državnih arhiva u proteklih 5 godina (2013.-2017.),⁴⁰ zamjećuje se diskrepancija: metoda, prioriteta, razloga, vremenskih odrednica preuzimanja, potom uopće pažnje kojom se postupku preuzimanju pristupa, pridržavanja propisanih zakonskih i podzakonskih odredbi koje taj postupak reguliraju, važnosti koje se preuzimanju pridaje, pa konačno i znatnih odstupanja u količinama godišnje preuzetoga gradiva, koje (provjereno) najmanje ovise o raspoloživim prostornim kapacitetima pojedinih arhiva. Te su činjenice to začudnije jer govorimo o ustanovama iz sustava državnih arhiva (samo njih 19), što, za razliku od institucionalnih modela drugih europskih i ostalih svjetskih zemalja, pretpostavlja stručno i administrativno prilično jednostavno usustavljiv skup pravnih subjekata. Također treba navesti da jedini specijalizirani arhiv HMDC DR svoja izvješća ne dostavlja HDA, no navedena ustanova – za razliku ostalih državnih arhiva – ima upravno vijeće kao eksterni nadzorni mehanizam, pa je pretpostavka da takva izvješća podnosi tomu kontrolnomu tijelu.

Naravno, za sve se arhive u sustavu postavlja pitanje odgovornosti nadređenih stručno-upravnih struktura, koje, čini se, do danas ni u jednom slučaju na takvu neujednačenost – pa posljedično i neusporedivost podataka koji bi moguće osiguravali kakvo racionalno i učinkovito zaključivanje – nisu reagirale. Tu se jed-

⁴⁰ Spomenuta analizirana službena izvješća državnih arhiva kroz petogodišnje razdoblje 2013.-2017. pohranjena su u zbirci isprava Odsjeka za matičnu, razvojnu i dokumentacijsku službu HDA.

nako misli i na Hrvatski državni arhiv kao stručno nadležno tijelo, kao i na nadležno državno upravno tijelo – Ministarstvo kulture.

Uspoređujući arhivske ustanove podjednakih kadrovskih, prostornih i infrastrukturnih kapaciteta, već količinski pokazatelji jasno govore, u najmanju ruku, o neujednačenoj praksi i procedurama preuzimanja, a još više o neujednačenoj akvizicijskoj politici, ili – budimo do kraja otvoreni – nedostatku ikakve dosljedne akvizicijske politike. Navedimo samo neke brojčane podatke. Od 2013. do 2017. godine u hrvatske je državne, dakle javne arhive preuzeto oko 8.750 d/m konvencionalnoga gradiva, te nepoznate količine nekonvencionalnoga gradiva (zapisi na filmskoj vrpici, mikrofilmu, nosačima audio-zapisa, elektroničkim nosačima zapisa, pozitivima i negativima analognih fotografija i dr.). Od toga je najmanje preuzeto u Državni arhiv u Pazinu (u promatranom razdoblju oko 170 d/m), a najviše u Hrvatski državni arhiv (oko 3.170 d/m). Ipak, najmanje slobodnih prostornih kapaciteta ima Državni arhiv (DA) u Virovitici, pa već taj podatak govori da ne postoji automatska povezanost prostorne problematike i akvizicijske politike, što bi bilo za očekivati. Pokazuju to razvidno i koncentrirano količinski podatci samo za 2016. godinu, posljednju za koju postoje većinom kompletirana izvješća dostavljena Hrvatskomu državnomu arhivu:

DA u Bjelovaru	21,23 d/m
DA u Dubrovniku	26,34 d/m
DA u Gospiću	9 d/m
DA u Karlovcu	96,10 d/m
DA za Međimurje	134 d/m
DA u Osijeku	nije dostavio izvješće
DA u Pazinu	nije bilo preuzimanja
DA u Rijeci	16 službenih preuzimanja, 1 otkup, 1 darovanje, 2 depozita – bez količinskih podataka
DA u Sisku	195,5 d/m
DA u Sl. Brodu	40,57 d/m
DA u Splitu	46 d/m
DA u Šibeniku	80 d/m
DA u Varaždinu	35 d/m (+ 320 d/m registraturnoga gradiva poduzeća u stečaju)
DA u Virovitici	76,55 d/m
DA u Vukovaru	44 d/m

DA u Zadru	90 d/m
DA u Zagrebu	8 d/m
HMDC DR	5 d/m konvencionalnog gradiva, 400 medija AV gradiva (VHS, DVD), 100 pozitiva fotografija, 1.200 digitalnih fotografija, 8 digitalnih zemljovida, 50 sati AV memoarskoga gradiva, 700 kartica teksta memoarskoga gradiva, periodika Službeni listovi SFRJ 1956.-1991. (22 registratora), te 280 izvornih karikatura iz vremena Domovinskoga rata.
HDA	1.050 d/m konvencionalnoga gradiva, te 49 ambalažne kutije analognog i digitalnog fotograđiva; cca 200 fotografija, 140 zemljovida i 6 grafika

S obzirom na analizirana dostavljena izvješća, moguće je grupirati nekoliko načina kojima državni arhivi prikazuju akvizicije, odnosno nekoliko različitih skupova podataka koja smatraju relevantnim prilikom iskazivanja aktivnosti preuzimanja gradiva. Pozitivno je što relativno najveći broj arhiva (njih 5 od 18) iskazuje gotovo sve relevantne podatke: pravnu osnovu preuzimanja (zakonska obveza, darovanje, otkup, pohrana), tip stvaratelja (javni ili privatni), pojedinačnu količinu preuzetoga gradiva po predavatelju, ukupnu količinu godišnje preuzetoga gradiva, formalni broj postupaka preuzimanja. No, ako promatramo ostale karakteristike, jednake skupove podataka rijetko iskazuje više od 2 arhiva, što potvrđuje zaključak o nemogućnosti sustavnije analize politike preuzimanja državnih arhiva. Raščlamba izvješća kroz promatrano petogodišnje razdoblje ukazuje na sljedeće iskazane podatke:

1. Pravna osnova preuzimanja (zakonska obveza, darovanje, otkup, depozit) + ukupna količina preuzetoga gradiva: DA u Virovitici (1 arhiv).

2. Pravna osnova preuzimanja (zakonska obveza, darovanje, otkup, depozit) + količina prema načinu preuzimanja: DA u Pazinu, DA u Splitu (2 arhiva).

3. Pravna osnova preuzimanja (zakonska obveza, darovanje, otkup, depozit) + navedeni stvaratelji (bez količina i raspona godina): DA u Gospiću (1 arhiv).

4. Pravna osnova preuzimanja (zakonska obveza, darovanje, otkup, depozit) + tip stvaratelja (javni ili privatni) + ukupna količina: DA u Bjelovaru, DA u Dubrovniku, DA u Šibeniku (3 arhiva).

5. Broj postupaka preuzimanja + ukupna količina preuzetoga gradiva: DA u Zadru (1 arhiv).

6. Pravna osnova preuzimanja (zakonska obveza, darovanje, otkup, depozit) + popis preuzetih fondova + ukupna količina preuzetoga gradiva: DA u Osijeku (1 arhiv).

7. Pravna osnova preuzimanja (zakonska obveza, darovanje, otkup, depozit) + broj postupaka po pojedinom modusu, ali bez navođenja fondova i količina: DA u Rijeci (1 arhiv).

8. Uglavnom privatno gradivo: DA u Slavonskom Brodu; navođenje fondova i količina (1 arhiv).

9. Pravna osnova preuzimanja (zakonska obveza, darovanje, otkup, depozit) + tip stvaratelja (javni/privatni) + pojedinačna količina po stvaratelju + ukupna količina + broj postupaka: DA u Sisku, HDA, DA u Karlovcu, DA u Vukovaru, DA u Zagrebu (5 arhiva).

10. Broj postupaka preuzimanja uz navod stvaratelja i količina preuzetoga gradiva, bez navođenja distinkcije o javnom ili privatnom gradivu, te također (uglavnom) bez navođenja raspona godina gradiva: DA u Varaždinu i DA za Međimurje (2 arhiva).

Navedeno, barem na formalnoj ravni, ukazuje da su državnim arhivima razmjerno najbitniji podatci o pravnoj osnovi i ukupnoj količini preuzetoga gradiva, a ono što bismo mogli nazvati meritumom: fondovi, pojedinačna vrsta gradiva, pojedinačna količina i raspon godina nastanka gradiva, te broj postupaka preuzimanja, znatnije niže je u fokusu izvješća. Može se pretpostaviti kako je riječ o posljedicama činjenice kroničnog višedesetljetnog nedostatka prostora gotovo u svim državnim arhivima, jednako kao i kontinuiranog pritiska za racionalizacijom proračunskog planiranja prostornih, financijskih i kadrovskih resursa, pa u tom smislu menadžment arhivskih ustanova vjerojatno nesvjesno daje prednost pravnoj osnovi preuzimanja, smatrajući da će poslodavac (država) ipak više cijeniti trajno zbrinjavanje javnog arhivskog gradiva, odnosno da će podatci o ukupnoj količini preuzetoga gradiva predstavljati dodatni argument zahtjevima za povećanje prostornih i drugih kapaciteta.

Valja primijetiti i da podatak o sukladnosti stanja gradiva onomu propisanom za postupak preuzimanja (sređeno, odabrano, popisano, tehnički opremljeno i dr.) ne iskazuje ni jedan arhiv. Ta činjenica također upućuje na razne moguće zaključke:

1. Taj dio propisanih uvjeta nam kao ukupnoj arhivskoj službi u nekom smislu za postupak preuzimanja nije presudan, što generira daljnje dvojbe o mogućim stavovima:

a) svijest da je od realizacije navedenih zahtjeva važnija potencijalna činjenica da je gradivo ugroženo, stoga ga je potrebno preuzeti ma u kakvom stanju ono bilo;

b) nedostatak svijesti da preuzimanjem gradiva u stanju protivnom propisanim uvjetima znatno dodatno opterećujemo dio proračuna koji se odnosi na arhivsku djelatnost, što nam pak onemogućava realizaciju nekih drugih segmenata djelatnosti.

2. Propisano je važno, ali iz više-manje oportunih razloga ne ustrajemo na tom uvjetu preuzimanja.

3. Uopće nije važno kao preduvjet postupka preuzimanja.

Nekoliko je općih karakteristika koje proizlaze iz podataka iskazanih u izvješćima:

1. Državni arhivi gradivo najčešće preuzimaju temeljem zakonske obveze definirane člancima 14-16 Zakona o arhivskom gradivu i arhivima (NN 105/1997, 64/2000, 65/2009, 125/2011).⁴¹ To konkretno znači da se najčešće i u najvećim količinama preuzima javno arhivsko gradivo koje produciraju državna ili javna tijela i javne organizacije raznih pravnih oblika. Zanimljivo je navesti da je jedino Državni arhiv u Slavonskom Brodu u promatranom razdoblju preuzimao više privatnoga nego javnog arhivskoga gradiva.

2. Većina arhiva prilikom postupka preuzimanja koristi zakonsku mogućnost preuzimanja i prije proteklog razdoblja 30 godina od nastanka,⁴² ali dio arhiva takvo preuzimanje smatra redovnim preuzimanjem prije isteka navedenog roka, što Zakon prepoznaje,⁴³ a njihov manji dio takvo preuzimanje tretira kao svojevrsnu pohranu gradiva, i u takvim je slučajevima najčešće riječ o poslovnom odnosu komercijalne naravi.

3. U svojim izvješćima arhivi gotovo nikad ne spominju stanje gradiva u trenutku preuzimanja, ali da ono većinom nije takvo kako ga kao obvezatno propisuje Zakon i odnosni provedbeni akt,⁴⁴ govore navodi predstavnika arhiva izrečeni i zapisnički potkrijepljeni kroz sastanke zajedničkih strukovnih, manje ili više formalnih tijela (Kolegij ravnatelja državnih arhiva, Hrvatsko arhivsko vijeće, Nacionalna arhivska savjetodavna služba – Radna grupa za gradivo izvan arhiva, Sekcija za gradivo izvan arhiva Hrvatskoga arhivističkog društva i dr.).⁴⁵

4. U ukupnim izvješćima pojedinih arhiva, preuzimanje gradiva zasebno je izdvojeno poglavlje samo kod četiri ustanove, a ostali ih utapaju u druge organizacijske jedinice teksta izvješća.⁴⁶

⁴¹ Usp. Kazneni zakon, NN 46/2017. Ovaj rad je pisan te predan uredništvu *Arhivskog vjesnika* neposredno prije donošenja novoga Zakona o arhivskom gradivu i arhivima (NN 61/2018), koji je na snazi od 19. srpnja 2018., što treba imati na umu i dalje u tekstu.

⁴² Zakon o arhivskome gradivu i arhivima, NN 105/97, čl. 14, st. 1.

⁴³ Zakon o arhivskome gradivu i arhivima, NN 105/97, čl. 14, st. 3.

⁴⁴ Pravilnik o predaji arhivskog gradiva arhivima, NN 90/2002, čl. 5.

⁴⁵ Usp. pismohrana HDA, predmeti klasifikacijskih oznaka 003-08/xy-04/ (zapisnici sjednica Kolegija ravnatelja državnih arhiva), 612-06/xy-30/ (zapisnici sjednica Hrvatskoga arhivskog vijeća), 003-08/xy-03/ (Nacionalna arhivska savjetodavna služba – zapisnici sjednica Radne grupe za gradivo izvan arhiva); zatim pismohrana Hrvatskoga arhivističkog društva.

⁴⁶ Većina navedena postupanja svrstava u poglavlje *Nadzor nad arhivskim gradivom* (Državni arhiv u Karlovcu, Državni arhiv u Splitu, Državni arhiv u Šibeniku, Državni arhiv u Osijeku, Državni arhiv u Slavonskom Brodu, Državni arhiv u Zagrebu), dio prepoznaje da meritum postupanja nije nadzor, nego

5. Preuzete fondove, dokumentacijske cjeline ili komade, raspon godina nastanka, pravnu osnovu preuzimanja, stanje i količinu preuzetoga gradiva, iskazuje samo 5 od 18 arhiva, a ostali preuzimanja javnoga gradiva iskazuju kroz broj preuzetih fondova ili kroz broj pojedinačnih postupaka preuzimanja.⁴⁷ Preuzimanje privatnoga gradiva najčešće se iskazuje brojem pojedinačnih komada otkupljenih ili darom dobivenih arhivskih jedinica.

6. Preuzimanje gradiva nevladinih udruga često se u promatranim izvješćima iskazuje kao preuzimanje javnoga gradiva, no ondje gdje nedostaje podatak o rasponu godina nastanka preuzetoga gradiva zapravo je nemoguće utvrditi je li riječ doista o javnom ili privatnom gradivu.⁴⁸

Navedeni zaključci logična su posljedica činjenice da je u proteklih 5 godina samo jedan arhiv – Državni arhiv u Bjelovaru – u svojem godišnjem izvješću naveo da ima usvojen službeni plan preuzimanja gradiva, ali on nije bio priložen izvješću niti ga nalazimo na službenim mrežnim stranicama, pa ga nije moguće komentirati. Jednomu od neuspjelih pokušaja inicijative za kreiranje akvizicijske politike svjedoči i inicijativa Povjerenstva za preuzimanje arhivskoga gradiva Hrvatskog državnog arhiva (HDA) iz srpnja 2009. godine. Povjerenstvo postoji i danas, a osnovano je 2004. godine kao interno stručno radno tijelo radi kanaliziranja te na jednom mjestu objedinjavanja svih postupaka preuzimanja gradiva. Prvotni poriv za osnutak takvog tijela zapravo je bila kontrola pravovremenog upisa akvizicija u osnovne evidencije HDA: Knjigu primljenog arhivskoga gradiva (Knjigu akvizicija), ali – što se pokazalo i potrebnijim, tj. do tad manjkavijim postupanjem – i pravovremeno razvođenje akvizicija u Opći inventar, odnosno formiranju novih fondova/zbirki ili pridruživanje postojećima. Praksa prije osnutka Povjerenstva zapravo je bila odraz svojevrsnog mehaničkog postupanja: služba za gradivo izvan arhiva uglavnom je (ali ne uvijek) provodila postupke preuzimanja temeljem zakonske obveze, a privatno je gradivo preuzimano logikom ustrojbene jedinice zadužene za određeno povijesno razdoblje ili tematiku gradiva, a nerijetko

---

Zaštita gradiva izvan arhiva (Državni arhiv u Dubrovniku), a ima i izdvojenih svrstavanja tih postupanja u poglavlja pod naslovom *Dugoročno očuvanje gradiva u arhivu* (Državni arhiv u Zadru), *Provođenje postupaka u pismohranama* (Državni arhiv u Rijeci), *Vanjska služba* (Državni arhiv u Sisku), *Upravljanje dokumentacijom kod stvaratelja i imatelja* (Državni arhiv u Virovitici) i dr.

⁴⁷ Taj podatak zapravo je najmanje koristan za utvrđivanje ikakve ideje o akvizicijskoj politici odnosno arhivske ustanove, jer ne doznajemo ništa o profilu predavatelja, tipologiji preuzetoga gradiva, njegove količine i stanja (cjelovitost, sredenost, popisanost, vrednovanost, tehnička opremljenost i dr.) jer konstatira samo broj formalnih postupaka preuzimanja, bez strukturnih podataka.

⁴⁸ Naime, do uspostave samostalne države – Republike Hrvatske – i promjene društveno-političkog sustava, sve su udruge imale status tzv. društveno-političkih organizacija (DPO), te su prema tome tretirane kao stvaratelj i javnoga gradiva. Određene novine u tretiranju navedenih organizacija donio je već Zakon o društvenim organizacijama i udruženjima građana (NN 2/1990), a do konačnoga konstituiranja udruga kao organizacija okupljenih i formiranih isključivo voljom civilnih elemenata društva dolazi Zakonom o udrugama (NN 70/1997, 106/1997, 20/2000, 88/2001, 11/2002, 74/2014). U tom smislu se graničnom godinom tretiranja gradiva kao javnoga ili privatnoga smatra datum registracije pojedinog postojećeg DPO-a kao udruge.

i temeljem osobnih afiniteta, društvenih ili stručnih/strukovnih odnosa, privatnih poznanstava i dr. Da ne bi došlo do pogrešnog zaključka, valja naglasiti da je goleme većina tako ostvarenih akvizicija rezultirala preuzimanjem i te kako vrijednog arhivskoga gradiva, no razvoj arhivske struke, znatno proširenje korisničkog spektra profilom i brojem publike, potreba za znatnim skraćanjem vremena od trenutka akvizicije do korištenja gradiva, zahtijevali su uređenije postupanje. Povjerenstvo je taj svoj mandat shvatilo ozbiljno, pa osim što je navedene korake usustavilo i ubrzalo, također je zaključilo kako umjesto reaktivnog preuzimanja gradiva (samo na poticaj predavatelja), treba osmisliti i zauzeti proaktivnu akvizicijsku politiku. U tom je smislu tadašnjoj upravljačkoj strukturi upućen inicijalni dopis u kojem su pobrojani osnovni koraci koji se predlažu prije donošenja dokumenta kojim bi se definirala akvizicijska politika. Oni su – interpretirani i skraćeni – sljedeći:

a) izraditi pregled fondova, vrsta i količina gradiva na terenu, koje što hitnije valja preuzeti zbog vrijednosti, prošlih rokova za preuzimanje, eventualne ugroženosti i sl.;

b) izraditi prijedlog prioriternih preuzimanja na razini pojedinih nadležnih odsjeka za određene fondove ili vrste gradiva, s aspekta trenutačne faze sređivanja gradiva, odnosno daljnje planirane obrade;

c) zauzeti stav prema istovrsnim stvarateljima koji produciraju tipski jednake serije dokumentacije (fakulteti, zdravstveni i drugi fondovi, znanstveni instituti i sl.);

d) konzultirati podatke o korisničkim upitima;

e) sve naprijed navedene podatke iskomunicirati i analizirati na upravljačkoj razini, radi planiranja i upravljanja materijalnim, ljudskim i informacijskim resursima, te definirati vremenski plan za eventualno povećanje navedenih kapaciteta;

f) na temelju svega sastaviti dokument koji bi bio osnova za postupanje, s kratkoročnim i dugoročnim ciljevima.

Ta je inicijativa, međutim, ostala bez odgovora nadležnih, osim opaske kako za dosljednu akvizicijsku politiku nedostaje spremišnih prostora.⁴⁹

Razmatrajući navedene podatke, nemoguće je ne osvrnuti se na razmatranja u knjizi Franka Bolesa *Selecting & Appraising* i neke od ondje iznijetih postavki.⁵⁰ Boles se, kako i naslov izdanja kazuje, uglavnom bavi pitanjem odabiranja i

⁴⁹ Navedeni je inicijalni prijedlog predsjednika Povjerenstva za preuzimanje arhivskoga gradiva u HDA upućen tada rukovodećim strukturama elektroničkom poštom 3. srpnja 2009. godine.

⁵⁰ Frank Boles, *Selecting & Appraising: Archives & Manuscripts* (Chicago: Society of American Archivists, 2005).

vrednovanja, ali, kako je već u ovom radu uvodno navedeno, upravo su ti postupci na neki način temelj i podloga mogućoj akvizicijskoj politici neke arhivske ustanove, odnosno ustanove koja prikuplja arhivsko gradivo neovisno o njezinom pravnom i vlasničkom statusu. Navedenom temom autor se specifično bavio u poglavlju *The Big Picture: Mission Statements, Record Management, and Collection Development Policies*,⁵¹ odnosno u odjeljku tog poglavlja pod naslovom *Collection policy*.⁵² Boles, uz citiranje postavke koju su definirali Bordin i Warner 1966., koji kažu kako »preuzimanje ne smije biti trenutačna inspiracija, nego pažljivo zacrtan program«,⁵³ konstatira da većina arhivista unutar svojih ustanova ipak oklijeva izraditi jasno definiranu politiku preuzimanja gradiva koja će biti verificirana kao službeni dokument. Za takvo stanje napose utvrđuje razlog ili generalni stav kako je preuzimanje gradiva u arhivsku ustanovu ipak u nekoj mjeri pitanje slučaja, odnosno arhivisti u ustanovama koje prikupljaju gradivo nikad pouzdano nisu sigurni hoće li i kada do preuzimanje doista i doći.⁵⁴ Suprotno takvom stavu, autor navodi druge mogućnosti i potencijalne koristi od pisane i verificirane izjave, politike, elaborata, koncepta ili definiranog plana preuzimanja gradiva.

Nekoliko ih je bitnijih:

1. Sustavna i osmišljena politika preuzimanja dokazano je posljedično znatno učinkovitija prilikom postupanja koji osiguravaju zadovoljne i kvalitetno opslužene korisnike gradiva.

2. Ona također omogućava uvjete za koordinaciju i kvalitetno dopunjavanje akvizicijskih politika raznih arhivskih i drugih baštinskih ili »prikupljačkih« ustanova na nekom definiranom geografskom, upravnom, administrativnom ili socijalnom prostoru.

3. Arhivistima dotičnih ustanova daje dodatnu legitimaciju i argumentaciju, odnosno čvršću administrativno-društvenu poziciju u potencijalnom argumentiranju razloga, namjera i namjena konkretnih postupaka preuzimanja.

4. Arhivistima također omogućava svojevrsnu učinkovitu i »elegantnu« zaštitu od potencijalnih darovatelja (više ili manje dobronamjernih) neželjenoga gradiva, kao i od pritisaka za preuzimanjem gradiva s raznih drugih strana (društvenih ili, još specifičnije, političkih).

⁵¹ Hrv. »Široka slika: Izjava o misiji, upravljanje zapisima i politika razvoja zbirki«. Boles, *Selecting & Appraising: Archives & Manuscripts*, str. 43-73.

⁵² Hrv. »Politika prikupljanja (gradiva)«. Boles, *Selecting & Appraising: Archives & Manuscripts*, str. 64-73.

⁵³ Ruth Birgitta Bordin i Robert M. Warner, *The modern manuscript library* (New York: Scarecrow Press, 1966). Citirano prema: Boles, *Selecting & Appraising: Archives & Manuscripts*, str. 65.

⁵⁴ Boles tu zgodno citira Davida Gracyja i njegovu izjavu da arhivisti često djeluju kao »usisivači na određenom području teritorijalne nadležnosti«. Boles, *Selecting & Appraising: Archives & Manuscripts*, str. 66.

5. Konačno: svaka takva politika u znatnoj mjeri arhivistima osigurava konzistentno postupanje te smanjuje moguće prijeporne ili čak konfliktne situacije prilikom odlučivanja, odnosno priopćavanja konačne odluke stručnih djelatnika ponuditelju gradiva.

S obzirom na tu problematiku, valja se osvrnuti i na odredbu čl. 1 st. 1 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o arhivskom gradivu i arhivima (NN 46/2017), koja će se zasigurno uplesti u više ili manje definirane planove preuzimanja gradiva u arhive, jer taksativno nalaže da rok predaje gradiva ne može biti dulji od 30 godina.⁵⁵ O opravdanosti, utemeljenosti i svrsishodnosti te odredbe moglo bi se dodatno razmatrati, no ona nije sadržajem ove rasprave. Činjenica je samo, ako Hrvatski sabor u međuvremenu ne donese novi Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, koji je Vlada RH sukladno proceduri uputila saborskim tijelima na razmatranje, da će arhivi – osim činjeničnog problema nedostatka prostora – biti suočeni i s već sada prilično raznolikim pravnim tumačenjem tog članka. Sličan je potencijalni problem i izvršenje odredbe čl. 14 st. 4 navedenog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o arhivskom gradivu i arhivima, koja propisuje da su imatelji gradiva određenih tijela navedenih u čl. 6 istog propisa dužni gradivo predati do 12. studenoga 2018. godine.

Ne ulazeći u dobre namjere, nedvojbeno je da zakonodavac nije prethodno objektivno sagledao trenutačne kapacitete državnih arhiva, pa ni njihove barem srednjoročne razvojne planove, niti je o svemu promišljao na strukturalan način. Jer, stavljajući pred arhivske ustanove takvu zakonski propisanu, a zapravo neizvršivu zadaću, služba ostaje nemoćna pred opravdanjima iste vrste koje joj – objektivno ili subjektivno – plasiraju stvaratelji gradiva prilikom njihova (ne)izvršavanja mjera zaštite gradiva, koje im se redovno izriču kod obavljanja službene dužnosti stručnih nadzora nad zaštitom gradiva izvan arhiva.

4. Zaključak

O akvizicijskoj politici, ili akvizicijskim politikama, hrvatski se arhivisti svako toliko, ali ipak parcijalno – najčešće u odnosu na neki pojedinačni tip gradiva – rado bave na teorijskoj razini ili, još manje produktivno, na razini kuloarskih razmatranja i neformalnih kolegijalnih diskusija. O navedenoj tematici nema čak ni sustavnih, široko postavljenih teorijskih razmatranja, a daleko smo i od pokušaja izrade ikakvih metodoloških, postupovnih i praktičnih uputa na bilo kojoj služ-

⁵⁵ Do donošenja navedenih izmjena i dopuna, odredba iz čl. 14 st. 1 osnovnog Zakona glasila je: »Javno arhivsko gradivo predaje se nadležnom arhivu u roku koji u pravilu ne može biti dulji od 30 godina od njegova nastanka« (Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, NN 105/1997), što je ostavljalo prostor za opravdana iznimna postupanja koja je zahtijevala upravna i sudska praksa, primjerice kod dokumentacijskih cjelina kao što su: predmeti državljanstva, prebivališta i boravišta Ministarstva unutarnjih poslova, zemljišno-knjižni predmeti i knjige zemljišno-knjižnih odjela općinskih sudova, gradivo katastarskih ureda i dr.

benoj ili stručnoj razini. Konzultirajući dosadašnje objavljene radove, ali i izvore koji dokumentiraju konkretna postupanja pojedinih arhivskih ustanova, prvotno se može izvesti zaključak kako hrvatska arhivska zajednica za navedeno nema dovoljno stručne "snage". Međutim, nakon dublje analize nameće se misao da za navedeno možda ipak nema dovoljno volje, odnosno da zbog nekog razloga postoji zadržka prema kreiranju ozbiljne i osmišljene akvizicijske politike koja bi potom u postupanju bila dosljedno i poštovana. Iako nema recentnih anketa ili drugih istraživanja koja bi dala sliku stvarnog današnjeg stava arhivskih ustanova o navedenoj temi, iz spomenutih se izvješća državnih arhiva, zapisnika sa sastanaka službi za gradivo izvan arhiva te podataka o konkretnim postupcima preuzimanja gradiva, dosta dobro može iščitati kako postoji razlika u pristupu toj problematici, ali se ona ne želi potencirati niti dovesti u fokus interesa stručne zajednice, kako bi se na neki način sačuvao sadašnji "prostor" za neovisno odlučivanje i samostalno postupanje arhivskih ustanova u svakom pojedinačnom slučaju. Osim toga, u dijelu hrvatske arhivske zajednice već je niz desetljeća ukorijenjen, iako normativno ničim utemeljen, koncept postojanja tzv. povijesnih arhiva, u koje se ubrajaju Državni arhiv u Zadru, Državni arhiv u Dubrovniku i Hrvatski državni arhiv, kao arhivi osnovani puno prije dvadesetog stoljeća, a eventualno bi im se u nekoj mjeri i sa zadržkom (nekih) mogao priključiti i Državni arhiv u Zagrebu. Već postojanje takvih početnih pozicija upućuje na to da bi bilo nemoguće utvrditi jednoznačnu akvizicijsku politiku koja bi bila obvezujuća za sve državne arhive.⁵⁶

U razmatranju teme svakako ne treba zanemariti određene specifičnosti pojedinih javnih arhivskih ustanova u Hrvatskoj. Međutim, one bi trebale predstavljati tek minimalne razlike, tj. odmake od određenih proklamiranih, pa u nekom dijelu i formalno propisanih odredbi o preuzimanju gradiva, koje bi mogle biti podloga metodoloških uputa i kriterija izrade akvizicijske politike javnih arhivskih ustanova.

Ne treba smetnuti s uma ni druge baštinske ustanove koje u većem ili manjem obimu prikupljaju arhivsko gradivo. Budući je riječ o ustanovama koje nisu arhivi, razlozi i kriteriji njihova preuzimanja gradiva u mnogočemu se razlikuju od onih arhivskih ustanova. Informacijski karakter arhivskih zapisa, koji je arhivskim ustanovama primaran, u ostalim baštinskim ustanovama nerijetko je sporedan – zapisi za njih prvenstveno imaju neke druge vrijednosti: kao slikovni (vizualni), tj. prezentacijski potencijal, vrijednost kao umjetničko-obrtno djelo, vrijednost s obzirom na to da svjedoči i daje predodžbu o stvaratelju ili vlasniku gradiva ili njho-

---

⁵⁶ Najbolje o tome govori relativno nedavni slučaj razgraničenja gradiva između Državnog arhiva u Zadru (osnovanog 1624.) i Državnog arhiva u Šibeniku (osnovanog 2007.), prilikom kojega zadarski arhiv, kao dio argumentacije, koristi svoj tradicionalni (ali ne i činjenični) status "povijesnog arhiva", te u tom smislu šibenskomu arhivu »daje punu slobodu za prikupljanje gradiva nastalog nakon 1967.« Usp. pismohrana Državnog arhiva u Zadru (DAZD), predmet KLASA: 612-06/18-26/02; URBROJ: 2198-1-92-1-18-2. U prilogu navedenog dopisa nalazi se zaključak Stručnog vijeća DAZD s navedenim mišljenjem.

vim socijalnim okolnostima i sl. U tom smislu možemo se i šire zapitati: postoje li formalno usvojene akvizicijske politike drugih baštinskih ustanova, odnosno u kojoj su mjeri one usklađene u odnosu na tipološki istovrsne ili različite ustanove, no tada već zakoračujemo u široki društveni prostor svih javnih i privatnih institucija koje po bilo kojoj osnovi prikupljaju arhivsko gradivo. Iako ovaj rad nije istraživanjem zahvaćao navedene institucije, s obzirom na objavljene inventarne i kataloge popise gradiva, kao i na izlagane ili materijale dostupne kroz digitalne repozitorije, možemo prilično objektivno zaključiti da se prikupljanje najviše odvija ili po inerciji dosadašnjih postupanja, ili pak odgovarajući na neposredne signale trenutačnih društvenih interesa, bez jasno utvrđenih politika.

Međutim, imajući u vidu brzinu mijena društvenih interesa, vrijednosnih sustava, ali i informacijsko-komunikacijskih koncepata globalnog društva, sve navedeno – iako arhivska zajednica već dugo vremena iskazuje “čvrsti” stav o potrebi i nužnosti kreiranja i uspostave dosljedne akvizicijske politike – upućuje na zaključak da je dugoročni, potpuno zaokružen i “kruti” koncept politike preuzimanja gradiva, možda doista suvišan, osobito ako ustanova nema jasan stav o profilu publike koju želi privući, odnosno ako si ostavlja prostor za publiku širokog spektra interesa i koncepata, te prostor za mogućnost brzog prilagođavanja eventualnim promjenama dominantnog sastava svojih korisnika.

Možda je ipak potrebno mirno promisliti, te kao stručna zajednica i deklarativno – jer čini se da smo to prešutno već učinili – prihvatiti mišljenje američke arhivistice Anne J. Gilliland, koja se ne libi jasno izraziti stav kako »arhivska spremišta nisu više ekskluzivna mjesta pohrane arhivskoga gradiva«. U tom smislu možda bi bolje bilo osmisliti neku široko postavljenu strategiju prikupljanja zapisa nekog prostora (državnog, upravnog, teritorijalno-socijalnog ili nacionalnog), neovisno o tipovima baštinskih i drugih ustanova koje gradivo prikupljaju, pa na taj način osigurati širu primjenu, lakše prepoznavanje i osiguravanje svojevrzne bliskosti predavatelja (pravne ili fizičke, javne ili privatne osobe) i ustanove preuzimatelja, kao i lakšeg svladavanja budućih tehničko-tehnoloških zahtjeva za preuzimanje suvremenih zapisa.

Arhivsko gradivo

Pismohrana DAZD-a: KLASA: 612-06/18-26/02; URBROJ: 2198-1-92-1-18-2.

Službena glasila

Narodne novine (Zagreb), 1962, 1990, 1997, 2000-2002, 2009, 2011, 2014, 2017, 2018.

Literatura

Bačić, Stjepan. "Preuzimanje registraturne građe u arhive." *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 14, (1970): str. 461-465.

Bailey, Catherine A. "Turning Macro-appraisal Decisions into Archival Holdings: Crafting Function-based Terms and Conditions for the Transfer of Archival Records." *Archivaria* br. 61 (Spring 2006): str. 147-179.

Barčot, Tonko. "Uz početak rada Arhivskog sabirnog centra Korčula-Lastovo." *Arhivski vjesnik* 56 (2013): str. 95-122.

Becker, Irmgard Christa. "Arbeitshilfe zur Erstellung eines Dokumentationsprofils für Kommunalarchive. Einführung in das Konzept der BKK zur Überlieferungsbildung und Textabdruck." *Archivar* 62, br. 2 (2009): str. 122-131.

Boles, Frank. *Selecting & Appraising: Archives & Manuscripts*. Chicago: Society of American Archivists, 2005.

Bordin, Ruth Birgitta, Robert M. Warner. *The modern manuscript library*. New York: Scarecrow Press, 1966.

Bukvić, Nenad. "Arhivska služba i arhivsko zakonodavstvo u funkciji zaštite gradiva muzejskih ustanova." *Arhivski vjesnik* 57 (2014): str. 71-111.

Corbett, Bryan, Eldon Frost. "The Acquisition of Federal Government Records: A Report on Records Management and Archival Practice." *Archivaria* br. 17 (Winter 1983-1984): str. 201-232.

Cox, Richard J. "The Archivist and Collecting: A Review Essay." *The American Archivist* 59, br. 4 (1996): str. 496-512.

Davies, Susan. "Electronic Records Planning in 'Collecting' Repositories." *The American Archivist* 71, br. 1 (2008): str. 167-189.

Doom, Vincent. "L'évaluation scientifique des archives, principes et stratégies: Du melon au diamant." *La Gazette des archives* 2, br. 202 (2006): str. 5-43.

Fischer, Robert C. "Records of Dubious Research Value: Developing and Implementing Acquisition Policy for the Records of Non-Profit Organizations at Library and Archives Canada." *Archivaria* br. 62 (Fall 2006): str. 47-75.

Frost, Eldon. "A Weak Link in the Chain: Records Scheduling as a Source of Archival Acquisition." *Archivaria* br. 33 (Winter 1991-1992): str. 78-86.

Ham, F. Gerald. "The Archival Edge." *The American Archivist* 38, br. 1 (1975): str. 5-13.

Holjevac Tuković, Ana, Ante Nazor. "Problem prikupljanja memoarskog gradiva na primjeru Domovinskog rata – struka i etika kao preduvjeti njegove objektivne interpretacije." *Arhivski vjesnik* 52 (2009): str. 67-79.

Keller-Kühne, Angela. "Was bleibt vom politischen Tagesgeschehen?" *Archivar* 62, br. 2 (2009): str. 138-147.

Kolanović, Josip. "Arhivistika i povijest upravnih institucija." *Arhivski vjesnik* 34-35 (1991-1992): str. 9-20.

Kušen, Dražen. "Arhivi vjerskih zajednica u kontekstu strategije sveobuhvatnog arhiva u Hrvatskoj." *Arhivski vjesnik* 56 (2013): str. 73-94.

Kušen, Dražen. "Arhivi vjerskih zajednica u sjevernoj Hrvatskoj: Razvoj, tipologija, sadržajni značaj." Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2011.

Lučić, Melina. "Arhiv i nevladine neprofitne organizacije: Nadzor nad udrugama i akvizicijska politika." *Arhivski vjesnik* 46 (2003): str. 53-67.

Lučić, Melina. "Arhivističko vrednovanje i obrada osobnih arhivskih fondova književnika." *Informatica museologica* 38, br. 3-4 (2007): str. 108-112.

Lučić, Melina. "Osobni arhivski fondovi i specijalizirani arhivi na primjeru književnika." U *Radovi 46. savjetovanja hrvatskih arhivista: Specijalizirani arhivi i zbirke gradiva izvan arhiva*, ur. Silvija Babić, str. 75-86. Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo, 2012.

Međunarodno arhivsko vijeće. "Etički kodeks arhivista." *Arhivski vjesnik* 39 (1996): str. 251-255.

Millar, Laura. "The Spirit of Total Archives: Seeking a Sustainable Archival System." *Archivaria* br. 47 (Spring 1999): str. 46-65.

Momryk, Myron. "National Significance: The Evolution and Development of Acquisition Strategies in the Manuscript Division, National Archives of Canada." *Archivaria* br. 52 (Fall 2001): str. 151-174.

Nolte, Burkhard. "Controlling leicht gemacht: Prozesskostenrechnung und balanced scorecard im Archiv." *Archivar* 61, br. 3 (2008): str. 237-247.

Plassman, Max. "Das dokumentationsprofil für Archive wissenschaftlicher Hochschulen." *Archivar* 62, br. 2 (2009): str. 132-137.

Radoš, Ivan, Tomislav Šulj. "Prikupljanje i vrednovanje memoarskog gradiva iz Domovinskoga rata." U *49. savjetovanja hrvatskih arhivista: Arhivi i Domovinski rat: 26.-28. listopada 2016.: Plitvice*, ur. Silvija Babić, str. 53-64. Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo, 2016.

Rastić, Marijan. "Preuzimanje građe u arhivsku ustanovu." *Arhivski vjesnik* 29 (1986): str. 37-56.

Razum, Stjepan. "Biskupijski arhivi u Republici Hrvatskoj." U *Radovi 46. savjetovanja hrvatskih arhivista: Specijalizirani arhivi i zbirke gradiva izvan arhiva*, ur. Silvija Babić, str. 33-51. Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo, 2012.

Razum, Stjepan. "Biskupijski, kaptolski i samostanski arhivi: Nadbiskupijski arhiv Zagreb i Metropolitanska knjižnica Zagreb." *Arhivski vjesnik* 53 (2010): str. 101-110.

Razum, Stjepan. "Kako urediti župni arhiv?" *Arhivski vjesnik* 44 (2001): str. 195-208.

Scrinium: Zeitschrift des Verbandes Österreichischer Archivarinnen und Archivare 64 (2010): str. 1-165.

Sauer, Cynthia. "Doing the Best We Can? The Use of Collection Development Policies and Cooperative Collecting Activities at Manuscript Repositories." *The American Archivist* 64, br. 2 (2001): str. 308-349.

Taylor, Chris. "Getting Our House in Order: Moving from Diversity to Inclusion." *The American Archivist* 80, br. 1 (2017): str. 19-29.

Summary

THE ACQUISITION POLICY – DOES IT EXIST IN THE CROATIAN ARCHIVAL SERVICE?

The paper gives an overview of the acquisition practice and policy in Croatia; it notices the discrepancy between the publicly declared and theoretical attitudes with individual actions in practice and it indicates the same set of problems in other countries and archival practices. The issue of an acquisition i.e. acquiring archival materials in public archives minimally pertains to two fields: the issue of the acquiring policy related to the archives of individual creators (simply put, acquiring archival fonds) and also the issue of appraising the archives i.e. acquiring individual types of records of a certain creator. The practice of the Croatian archival service, as well as the theoretical writings in the last fifty years are pointing to the fact of a periodical shift of focus to one or the other aspects of the acquisition criterion. The outline of the acquisition policy of the Croatian public (state) archives explained in the paper is based on the analysis of their yearly reports that among other activities also point out the information about acquiring the archives. It is interesting to note that only one of the state archives states to have the adopted document regarding the acquisition plan, but from the collective information it is possible to draw certain conclusions on the approach of the archival institutions to the acquisition activities. Some of the characteristics are: the public archives are acquired most often and in the comparatively largest quantities; very often the archives are transferred without the expiry of the acquisition deadline established by the law (30 years since their creation); all prescribed conditions are often not met during the acquiring (the level of arrangement, cataloguing, technical equipping and even administrative completeness); only few archives emphasize the men-

tioned activity as a separate whole in the report; the information mostly presented is that on the number of the executed acquiring procedures and the quantity of the acquired archives in total. All this points to the fact that the archives are mostly acquired at the initiative of the person who is giving them, as well as the fact that the prevailing information pertains to quantity, instead of pointing to the merit of the thing; the number and type of fonds and the type of archives and their state. This could be the consequence of a typically budget-related financing, as well as reporting.

The article generally problematizes the issue of existence of a systematic and long-term acquisition policy, and also – so it appears – the quite valid controversiality and relativity of such an issue and attitude, which is also indicated by the practice of other countries/traditions, as well as theoretical deliberations of foreign archivists. It can be concluded that the majority of archivists in their institutions still hesitate to produce a clearly defined policy of acquiring the archives that will be verified as an official document. The “blame” for this state can be put on the general attitude that acquiring archives to an archival institution is to some extent accidental i.e. the archivists acquiring the records in the institutions are never completely certain if and when the acquiring will indeed take place.

All this points to the conclusion that the long-term, completely rounded off and firm (rigid) concept of the policy pertaining to acquiring the archives, bearing in mind the swiftness of changes of social interests, systems of value and also informational-communicational concepts of the global society, may indeed be redundant, even though for a long time the archival community has been professing a “firm” attitude about the need and the necessity to create and establish the consistent acquisition policy.

Keywords: *acquisition policy of public archives; practice of acquiring the archives in Croatia; appraising the fonds; appraising the records; long-term acquisition policy*

Translated by Marijan Bosnar